

Integrations- och
jämsällldhetsdepartementet
103 33 Stockholm

Stockholm 2010-11-23

Yttrande över "Bortom fagert tal – Om bristande tillgänglighet som diskriminering" (Ds 2010:20)

Stil, Stiftarna av Independent Living i Sverige, Independent Living Institute och Marschen för tillgänglighet lämnar här vårt remissvar.

Sammanfattning

Stil, Stiftarna av Independent Living i Sverige, Independent Living Institute och Marschen för tillgänglighet, representanter för den svenska Independent Livingrörelsen:

- stödjer utredningens slutsats att det inte behövs någon ändring av de existerande definitionerna av vad som anses med diskriminering enligt olika svenska författningsbestämmelser.
- stödjer förslaget om en rent språklig ändring av funktionshinder till personer med funktionsnedsättning.
- motsätter sig starkt en legal definition av framför allt funktionsnedsättning men också funktionshinder.
- stödjer förslaget att inte införa en definition av begreppet tillgänglighet i diskrimineringslagen men anser det nödvändigt att förtydliga att tillgänglighetsskapande åtgärder ska ske efter principen om universell utformning.
- förutsätter att regering och riksdag infriar det demokratiska åtagande man har gentemot personer med funktionsnedsättningar och inte bortprioriterar vår rätt till ett fullvärdigt medborgarskap till förmån för ogrundade ekonomiska farhågor eller politiskt starka särintressen.
- förordar ett tillägg med hänvisning till universell utformning till den förslagna lagtexten 1 kap. 4§ 1st. 3p.
- accepterar de punkter som föreslagits som grundande för skälighetsbedömning med följande undantag: val mellan alternativa lösningar måste hanteras som en del av p.3 "en

verksamhets möjligheter att bära kostnaderna för åtgärden”; p.6 ”åtgärdens inverkan på hälsa, säkerhet eller kulturmiljö” hanteras i specialregleringar och bör därför utgå.

- instämmer i att de regler som finns om ansvar för brott mot diskrimineringslagens förbud också ska täcka diskriminering på grund av bristande tillgänglighet; förordar starkt införandet av den föreslagna lagtexten 5 kap. 2a§ samt att kretsen av personer med rätt att föra talan enligt denna utökas till att inkludera verksamhetsansvariga som hindras i sin frivilliga efterföljd.

- kräver verkningfulla sanktioner i form av en diskrimineringsersättning som täcker såväl den ideella skadan samt ger lämplig preventiv effekt utifrån ett allmänintresse att lagen ska följas.

- anser att en statlig kommission ska tillsättas för att uppfylla de åtaganden den svenska regeringen accepterat i och med undertecknandet och ratificeringen av FN-konventionen

Inledning

Independent Living är en medborgarrörelse av personer med funktionsnedsättningar vars grundläggande principer, som självbestämmande, självrespekt och empowerment (bemäktigande), ställer krav på samhället att erkänna kapaciteten hos personer med funktionsnedsättningar och vår rätt till ett medborgarskap på lika villkor. I linje med detta kommer vårt svar att lägga fokus på mainstreaming i form av ansvars- och finansieringsprincipen; förutsättningar för självrespekt och medborgarskap i form av universell utformning; samt individers förmåga till självbestämmande och ansvarsfullt agerande i form av frivillig efterföljd som prioriterad konsekvens av diskrimineringsförbudet.

Tiden rinner nu ut för den nationella handlingsplanen för funktionshinderpolitiken och vi kan konstatera att de satsningar som gjorts under perioden inte har åstadkommit det eftersträvade paradigmskiftet. Personer med funktionsnedsättningar ses fortfarande som ”funktionsnedsatta” först och medborgare möjligen sedan. Utredningen listar en rad exempel på hur regler som syftar till att skapa tillgänglighet inte efterlevs. Personers med funktionsnedsättningar rätt till ett fullvärdigt medborgarskap stannar ofta vid tjugiga paroller manifesterade i policyer och handlingsplaner.

Utifrån vår synpunkt behövs inte fler utredningar för att konstatera att ett diskrimineringsförbud mot bristande tillgänglighet måste införas. Det är en nödvändig åtgärd i arbetet med att förverkliga ett medborgarskap på lika villkor för personer med funktionsnedsättningar. Vi anser att den svenska staten de facto behöver införa ett sådant förbud i svensk lagstiftning för att infria sina internationella åtaganden enligt FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och det fakultativa protokollet.

Vi kommer, som representanter för den svenska Independent Livingrörelsen, med hänvisning till det ovanstående att formulera vårt remissvar utifrån rörelsens ideologiska principer. Vårt remissvar kommer också att utgå från att diskussionen

handlar om *hur* ett diskrimineringsförbud ska se ut istället för *om* ett sådant ska införas.

Avsnitt 3: Begrepp och definitioner

3.1 Diskrimineringsbegreppet

Vi, representanter för den svenska Independent Livingrörelsen, stödjer utredningens slutsats att det inte behövs någon ändring av de existerande definitionerna av vad som anses med diskriminering enligt olika svenska författningsbestämmelser.

Den svenska staten kommer förmodligen att uppfylla det ansvarstagande för att utrota diskriminering man åtagit sig enligt internationella författningar och avtal, förutsatt att ett förbud mot diskriminering i form av bristande tillgänglighet antas; samt att detta utformas på ett sätt som uppfyller krav med utgångspunkt från medborgarperspektivet. De existerande definitionerna av diskrimineringsbegreppet är alltså, enligt vår mening, fullgoda. Huruvida den svenska demokratin kommer att ha ett tillfredsställande legalt skydd mot diskriminering av personer med funktionsnedsättningar beror på om ett förbud mot diskriminering på grund av bristande tillgänglighet införs i dagens lagstiftning; samt hur ett sådant förbud ser ut.

3.2 Funktionshinder och funktionsnedsättning, tillgänglighet m.m.

Vi, representanter för den svenska Independent Livingrörelsen, stödjer förslaget om en rent språklig ändring av funktionshinder till personer med funktionsnedsättning.

Den i Socialstyrelsens termbank fastslagna definitionen av såväl funktionsnedsättning som funktionshinder är enligt vår mening ett väl behövligt verktyg för att skilja funktionsförmåga på individuell nivå från samhällelig funktionalitet. Det finns en tendens i det svenska samhället att se bristande delaktighet som enbart ett socialt problem där lösningarna handlar om kompensation av enskilda individers funktionsförmåga. Fokuseringen på individer som sociala problem osynliggör strukturer och processer som orsakar diskriminering. Resultatet är att vi historiskt ofta har infört särlosningar istället för att skapa generell samhällelig tillgänglighet.

Vi vill inte överdriva ordens betydelse - det är inte dessa i sig som skapar hinder – men det faktum att det finns en terminologi, som rent språkligt avgränsar brister i den individuella funktionsförmågan från brister i den samhälleliga, kan bidra till att problemformuleringen blir tydligare i framtiden.

Vi, representanter för den svenska Independent Livingrörelsen, motsätter oss starkt en legal definition av framför allt funktionsnedsättning men också funktionshinder.

En legal definition riskerar att skapa kategorier i vilka personer vars funktionsförmåga faller utanför samhällets norm sorteras in. Sådana kategorier osynliggör diskriminering och tvingar personer med funktionsnedsättningar att leva ner till kategorins begränsningar. Syftet med diskrimineringslagstiftning är att ifrågasätta den funktionalitetsnorm som utestänger personer med funktionsnedsättningar från ett fullvärdigt medborgarskap. Det är inte att definiera, kategorisera och dela in personer med funktionsnedsättningar i grupper för vidare hantering. Det är istället att möjliggöra

för personer med funktionsnedsättningar att leva upp till de förväntningar man har rätt att ställa i ett demokratiskt samhälle.

Den nuvarande utvecklingen där ICF alltmer används som en matris för att beskriva utanförskap är högst olycklig då klassificeringen är skapad utifrån ett hälsoperspektiv. De försök, som sker inom funktionshinderforskningen, att använda ICF som en teori eller förklaringsmodell riskerar därför att låsa fast synen på funktionshinder som ett medicinskt och/eller socialt problem lokaliserat hos individer med funktionsnedsättningar. ICF används också alltmer som grund för policyer, utvärderingar med mera inom den politiska administrationen med samma konsekvenser. Att personer med funktionsnedsättningar är medborgare som andra och har samma rätt till lika villkor utifrån individuella livsval är inte en faktor som ryms i ICF:s spektrum.

Det existerar de facto redan ett antal beskrivningar av begränsad funktionsförmåga samt legala definitioner av handikapp/funktionshinder/funktionsnedsättning i lagstiftning och annan reglering som behandlar specifika rättigheter och/eller samhällsperspektiv. Då ett diskrimineringsförbud verkar tvärsektorielt inom en majoritet av samhällets områden skulle en legal definition i diskrimineringslagstiftningen innebära risker för oförutsägbara konsekvenser. I praktiken är det svårt att se annat än att resultatet skulle bli en extremt snäv definition; så snäv att den förmodligen fungerar kontraproduktivt mot ett diskrimineringsförbud. Eftersom konsekvenser av förändringar i en sådan definition är svåröverblickliga innebär det också att eventuell framtida rättsutveckling försvåras.

Vi, representanter för den svenska Independent Livingrörelsen, stödjer förslaget att inte införa en definition av begreppet tillgänglighet i diskrimineringslagen. Däremot anser vi att det är nödvändigt att förtydliga att tillgänglighetsskapande åtgärder ska ske efter principen om universell utformning som denna är beskriven i FN-konventionen. Vi föreslår därför ett tillägg (presenterat nedan under stycke 4.2.) till det nu lagda förslaget till lag om ändring i diskrimineringslagen (2008:567), 1 kap. 4§ 1 st. 3p. Vi förordar också ett aktivt deltagande i internationellt standardiseringsarbete (presenterat nedan under stycke 10).

Det finns knappast någon övergripande definition av begreppen tillgänglighet och användbarhet. Definitionsfrågan tas upp bland annat i Statskontorets vägledning *Avropa användbart* (2005:6) och HSO:s rapport *Handikapprörelsens syn på tillgänglighet* (2006). På samma sätt som till exempel begreppet funktionshinder får begreppen nog anses ha en betydelse som delvis skiftar efter användningsområde. Att tillgänglighetsbegreppet naturligt täcker också användbarhet är därför svårt att konstatera med någon säkerhet. Vad som faktiskt definierats som tillgängligt har också förändrats över tid. Tillgänglighet beskrivs numera ofta som en egenskap hos huvudfunktionen eller som något som existerar genomgående hos byggnader, produkter, verksamheter. Detta är emellertid något relativt nutida då särlösningar och/eller egenskaper hos sidoentréer etcetera tidigare klassades som tillgänglighet.

Trots tillgänglighetsbegreppets osäkra innehåll menar vi att det inte är lämpligt att i diskrimineringslagen införa en legal definition. På samma sätt som för funktionshinder/funktionsnedsättning existerar områdesspecifika definitioner och

beskrivningar av vad tillgänglighet och användbarhet innebär i annan lagstiftning, reglering och standarder. Något som innebär att en definition i diskrimineringslagstiftningen riskerar att bli alltför snäv samt bromsa en eventuellt nödvändig framtida rättsutveckling. I praktiken sker alltmer av funktionella standarder av det här slaget inom standardiseringsarbetet i EU och Internationellt. De definitioner som kan behövas skapas bäst inom specialområdena.

Däremot menar vi med bakgrund i hur särlösningar tidigare ansetts och fortfarande anses uppfylla tillgänglighetsbegreppet att det är nödvändigt med en direkt hänvisning till universell utformning i lagtexten.

Avsnitt 4: Bristande tillgänglighet kan utgöra diskriminering

4.2 Ett diskrimineringsförbud mot bristande tillgänglighet införs

Vi, representanter för den svenska Independent Livingrörelsen, förutsätter att regering och riksdag infriar det demokratiska åtagande man har gentemot personer med funktionsnedsättningar. Vi förutsätter att våra demokratiskt valda och utsedda representanter värnar om demokratins grundläggande värden och inte bortprioriterar personers med funktionsnedsättningar rätt till ett fullvärdigt medborgarskap till förmån för ogrundade ekonomiska farhågor eller politiskt starka särintressen. Vi kräver antagande av ett förbud mot diskriminering på grund av bristande tillgänglighet, samt verkningfulla sanktioner.

Behovet av en förbättrad tillgänglighet för att garantera ett medborgarskap på lika villkor har manifesterats i statliga utredningar, handlingsplaner och policyer under flera decennier. Med bakgrund i hur existerande reglering samt subventioner inte resulterat i ett tillgängligt samhälle är ett förbud av diskriminering på grund av bristande tillgänglighet snarast en demokratisk nödvändighet. Detta manifesteras också varje år av deltagarna i Marschen för tillgänglighet. Vi kan inte heller med bakgrund i fakta, som bland annat redovisas av den föreliggande utredningen, komma till någon annan slutsats än att införandet av ett diskrimineringsförbud av bristande tillgänglighet är en naturlig konsekvens av FN-konventionens ratificering.

Utifrån vår synvinkel är detta färdigutrett. Om regering och riksdag väljer att inte anta ett förbud av diskriminering på grund av bristande tillgänglighet så beror det enligt vår mening inte på att det saknas kunskap om vikten och behovet av ett sådant.

Det avgörande syftet med att anta ett diskrimineringsförbud på grund av bristande tillgänglighet är, utifrån vårt perspektiv, inte främst kompensation till den enskilde individen som utsatts för diskriminering. Det är den frivilliga efterföljd ett diskrimineringsförbud med verkningfulla sanktioner får. Att få bekräftat i domstol att det man utsatts för är felaktigt har naturligtvis betydelse. Att få direkt garanti att det samhälle man tillhör värderar alla medborgare lika och inte tolererar diskriminerande beteenden är viktigt. Detta kan dock aldrig vara viktigare än att slippa att bli utsatt för diskriminering. Möjligheten till kompensation i form av diskrimineringsersättning till den som utsatts för diskrimineringen är därför ett nödvändigt incitament, både i

preventivt syfte för den som bedriver en verksamhet och för att den som utsatts för diskriminering ska få upprättelse och vilja anmäla det inträffade.

År 2010 är slutdatum för den nationella handlingsplanen (Prop. 1999/2000:79). I uppföljningen av den (Skr. 2009/10:166) konstateras visserligen att tillgängligheten konkret förbättrats framför allt genom ett intensifierat arbete under den senare delen av decenniet. Personer med funktionsnedsättningar är dock fortfarande inte delaktiga på lika villkor och tillgänglighetsarbetet har inte bedrivits med jämn takt inom samtliga sektorer. Resultatet av handlingsplanens decennium är inte ett tillgängligt samhälle. Det är en ny plan för åren 2011-2016. Utifrån vårt perspektiv är det sorglig läsning. Man kan också fråga sig hur verkligheten förhåller sig till policy och utvärdering när ett av de områden som lyfts upp som ”ett exempel på hur tillgängligheten snabbt förbättrats [under handlingsplanens slutfas] och där arbetet verkar kunna nå längre än vad målen anger” är järnvägen. Det är knappast någon hemlighet att järnvägen, i skepnad av SJ är det kanske mest flagranta exemplet under det senaste året på en verksamhet, som oberoende av negativ uppmärksamhet och anmälningar till Diskrimineringsombudsmannen, inte tar ansvar för sin bristande tillgänglighet.

Det finns i dagsläget många exempel på regleringar med tillgänglighetskrav som borde ha haft större resultat på den faktiska tillgängligheten ute i samhället än de faktiskt fått. Krav på tillgänglig kollektivtrafik finns lagstadgat sedan 1979. Sedan 2001 finns också lagstadgade krav på att bygga bort enkelt avhjälpna hinder. I ingetdera av fallen har de lagstadgade kraven resulterat i den efterföljd de borde haft. Utifrån vårt perspektiv är det här exempel på hur lagkrav utan sanktioner och/eller med ett begränsat tillsynssystem leder till att efterföljd uteblir.

Krav utan verkningfulla sanktioner/sanktionssystem ger helt enkelt inte önskat resultat. Detta visas klart bland annat i det försök i USA med att motivera, subventionera och informera bort tillgänglighet presenterat i en rapport om genomförandet av *Americans with Disabilities Act* (National Council on Disability 2007.07.26). Efter 18 månader av massiv informationskampanj, ekonomiskt stöd och erbjudande om rådgivning hade tre procent av 2200 företagare svarat på informationen, endast 0,2 procent hade sökt ekonomiskt stöd. Vi ser ingen anledning att tro att informationsinsatser - oavsett hur massiva - skulle ge annat resultat i det svenska samhället. Det har ju de facto redan prövats för till exempel enkelt avhjälpna hinder, och visat sig i stort sett verkningslöst.

Information är ingen garanti för efterföljd. I uppföljningen av den nationella handlingsplanen konstaterar regeringen att ”kunskap om arbete för ökad tillgänglighet byggts upp vilket ger en bra grund att stå på inför arbetet framåt”. Det är visserligen bra men det är inte något som automatiskt får konsekvenser i enskilda personer med funktionsnedsättnings vardag. Kunskap är inte detsamma som faktiskt genomförande.

När den svenska regeringen analyserade svensk lagstiftning i förhållande till FN-konventionens krav inför ratificeringen konstaterade man att det finns områden där den nationella lagstiftningen är svag och/eller det är skillnad mellan lagstiftningens krav och tillämpningen. Vi anser att detta är fallet inom många områden vad gäller

tillgänglighet. Med bakgrund i detta samt hur den frivilliga efterföljden av existerande regelverk ser ut anser vi att införandet av ett förbud av diskriminering på grund av bristande tillgänglighet är nödvändigt.

Vi, representanter för den svenska Independent Livingrörelsen, förordar ett tillägg med hänvisning till universell utformning till den föreslagna lagtexten 1 kap. 4§ 1st. 3p för att förhindra slentrianmässig användning av särlösningar samt möjlighet att pröva och därmed förhindra lösningar av stigmatiserande och kränkande art.

I det nu liggande förslaget är syftet med de skäliga anpassningarna att se till att ”personer med funktionsnedsättningar kommer i en situation som är jämförbar med den för personer utan sådan funktionsnedsättning”. En jämförelse är naturligtvis nödvändig då detta utgör själva grunden för en bedömning av vad som är diskriminering. I den föreslagna lagtexten begränsas dock jämförelsen till slutresultatet av anpassningen – inte utformningen av denna. Detta framgår tydligt av skrivningen att ”det i vissa situationer får accepteras att det sätt på vilket en person med funktionsnedsättning får tillgång till eller kan delta i en verksamhet i viss mån avviker från vad som gäller dem som saknar den aktuella funktionsnedsättningen” (s.88).

Vi inser att det inte alltid går att göra anpassningar så att personer med funktionsnedsättningar får tillgänglighet på lika villkor men menar att en skrivning av det här slaget öppnar upp för särlösningar som i sig kan anses diskriminerande. Den skäliga anpassningen i sig kan alltså utformas på ett sätt som är diskriminerande. I det liggande förslaget tas möjligheten av existerande alternativa åtgärder upp i samband med skälighetsbedömningen. Det framgår uttryckligen att då det finns flera alternativ ”som ger samma resultat för tillgängligheten men till olika kostnader eller med andra effekter för verksamheten” är det i princip upp till verksamhetsansvarig att ”fritt välja alternativ” (s. 109). Visserligen sägs det också att tillgänglighet ska åstadkommas på ett inkluderande och icke-stigmatiserande sätt men detta är alltså inte markerat i lagtexten.

Tillgänglighet för personer med funktionsnedsättningar har historiskt oftast åstadkommits genom särlösningar; en trend som håller i sig. Det innebär att det finns ett cementerat tankesätt kring hur tillgänglighet skapas som kommer att färga det sätt verksamhetsansvariga tänker kring tillgänglighet och vilka beslut de tar i frågan som prioriterar en särlösning framför en anpassning av huvudfunktionen.

Vi inser att det finns fall där det inte lämpar sig eller går att fullt ut tillgängliggöra huvudfunktionen men menar att detta inte endast kan hanteras inom skälighetsbedömningen. Kravet på en inkluderande och icke-stigmatiserande lösning måste vara en huvudsaklig del av diskrimineringsförbudet. Det räcker inte med att den jämförbara situationen som slutresultat prövas. Den skäliga anpassningens utformning måste också kunna bli föremål för prövning. Vi menar därför att detta ska markeras genom en text med följande innebörd:

Åtgärder för tillgänglighet ska om detta inte anses vara omöjligt eller oskäligt vara universellt utformade.

4.5.2 Omständigheter som särskilt ska beaktas vid skälighetsbedömningen.

Vi, representanter för den svenska Independent Livingrörelsen, accepterar de punkter som föreslagits som grundande för skälighetsbedömning med följande undantag: frågan om valet mellan alternativa lösningar måste hanteras som en del av p.3 "en verksamhets möjligheter att bära kostnaderna för åtgärden"; det finns ingen anledning att ha med p.6 "åtgärdens inverkan på hälsa, säkerhet eller kulturmiljö" då åtgärder som bryter mot reglering av dessa områden inte är möjliga att utföras och därmed inte behöver bli föremål för skälighetsbedömning.

Frågan om utformningen av anpassning för tillgänglighet utifrån ett perspektiv av universell utformning handlar om rätten att i största möjliga mån få vara en medborgare som alla andra, att slippa skiljas ut och få del av verksamheter via särskiljande lösningar. Vi menar att tillgänglighet utifrån ett perspektiv av universell utformning är ett allmänintresse och ska hanteras som sådant. Det är därför inte relevant att val mellan alternativa utformningar ses som en fråga om nyttan för personer med funktionsnedsättningar.

Vi har ovan lagt förslag på tillägg i lagtexten 1 kap. 4§ 1st. 3p som innebär ett krav på universellt utformade anpassningar som huvudregel. I vissa fall kan naturligtvis bli fråga om att lösa tillgängligheten på annat sätt än via en anpassning av huvudfunktionen. Utifrån vår synpunkt är emellertid de enda acceptabla skälen att det antingen är omöjligt att anpassa huvudfunktionen eller att kostnaden för resulterar i att det blir oskäligt. Vi förordar därför att frågan om alternativa lösningar ska ligga under skälighetsbedömningens p.3. Detta torde också enligt vår mening innebära att verksamhetsansvariges fria val begränsas samt att utformningen av anpassningen kan bli föremål för prövning.

När det gäller skälighetsbedömningens p.6 angående hälsa, säkerhet och kulturmiljö ställer vi oss frågande till varför en sådan punkt behövs. Punkten ger sken av att ha tillkommit som en brasklapp för att blidka ett allmänt förekommande tyckande att kulturhistoriska miljöer inte kan tillgängliggöras. I verkligheten finns åtskilliga exempel som bevisar motsatsen: Colosseum i Rom, Picassomuseet i Barcelona och Lunds Domkyrka för att nämna några. Säkerhetsaspekten används i dagsläget frekvent som förklaring till att näringsidkare och fastighetsägare inte åtgärdat enkelt avhjälpna hinder, buss- och järnvägsbolag vägrar passagerare med funktionsnedsättning.

Hälsa, säkerhet och kulturmiljö regleras emellertid i särskild ordning och när regler inom dessa områden inte tillåter en viss åtgärd innebär detta de facto att anpassningen inte går att göra. Anpassningar som är omöjliga att göra krävs inte av diskrimineringslagen. Det finns därför ingen anledning att införa en punkt med detta innehåll i skälighetsbedömningen. Vi utgår från att regeringen inte menar att tillgänglighet ska prioriteras lägre än andra intressen i förhållande till hälsa, säkerhet och kulturmiljö.

4.6 Ansvar för att tillgänglighetsskapande åtgärder vidtas

Vi, representanter för den svenska Independent Livingrörelsen, instämmer i att de regler som finns om ansvar för brott mot diskrimineringslagens förbud också ska täcka diskriminering på grund av

bristande tillgänglighet. Vi förordar starkt införandet av den föreslagna lagtexten 5 kap. 2a§ samt att kretsen av personer med rätt att föra talan enligt denna utökas till att inkludera verksamhetsansvariga som hindras i sin frivilliga efterföljd.

I den tjänst för anmälningar av diskriminering som drivs av Independent Living Institute och Marschen för tillgänglighet finns ett flertal fall av verksamheter, som anmälts för diskriminering till Diskrimineringsombudsmannen, men som inte kan åtgärda den bristande tillgängligheten på grund av att någon med avgörande inflytande vägrar godkänna åtgärderna. Verksamhetsansvarig har i de här fallen ingen möjlighet att genomföra åtgärderna och kan därmed inte fällas för diskriminering på grund av bristande tillgänglighet. Det är i denna situation utredningen föreslår ny lagstiftning, 5 kap. 2a§ som stadgar att om någon genom äganderätt eller på liknande sätt har bestämmande inflytande och hindrar eller påtagligt försvårar att anpassningsåtgärder vidtas ska denne betala diskrimineringsersättningen. Vi finner ett sådant lagstadgat andrahandsansvar väl motiverat. Det framstår snarast som ologiskt att en verksamhetsansvarig med vissa resurser och intentioner kan fällas för diskriminering och bli ersättningskyldig för detta när en annan verksamhetsansvarig i jämförbar situation inte kan bli föremål för fällande dom på grund av tredje parts beteende.

Andrahandsansvaret kommer förmodligen att medföra ett mer komplicerat anmälnings- och rättsförfarande för personer med funktionsnedsättningar. Rättsfall där verksamhetsansvarig frias på grund av att någon med äganderätt eller liknande inflytande omöjliggör tillgänglighetsskapande anpassningar följs upp med anmälning och prövning av denna tredje part. Rättsfall där någon med äganderätt eller liknande inflytande prövas direkt då det står klart att det är denne som hindrar tillgänglighetsskapande anpassningar. Möjligen rättsfall där verksamhetsansvarig anmäls i första hand samt tredje part i andra hand vid samma prövning. Frågan hur detta andrahandsansvar faktiskt kommer att fungera berörs inte av utredningen. Vår synpunkt är att lagstadgandet i första hand är till för och kommer att ha preventiv funktion. I många fall är de aktuella tillgänglighetskapande åtgärderna sådana som skulle ha åtgärdats redan av andra skäl till exempel krav på åtgärdande av enkelt avhjälpbara hinder. Lagstiftningen kommer enligt vår mening att fungera som ett komplement till existerande reglering på samma sätt som diskrimineringsförbud, skadeståndskrav med mera gör i ett flertal andra fall.

Diskriminering i de här fallen handlar om att en person med funktionsnedsättning eller någon med nära koppling till funktionsnedsättning missgynnas. I grunden är diskrimineringsersättningen en kompensation till individen för den kränkning denne utsatts för. Den preventiva funktionen tar plats som en konsekvens av de individuella fallen. Det är därför inte konstigt att talerätt ges till individer med koppling till funktionsnedsättning. Vi finner det emellertid absurt att en verksamhetsansvarig som är villig att tillgänglighetsgöra sin verksamhet måste bli föremål för en anmälan och efterföljande rättsprövning om diskriminering för att någon med äganderätt eller liknande inflytande hindrar tillgänglighetsskapande anpassningar. Konsekvenserna av att bli anmäld och eventuellt prövad för brott mot diskrimineringsförbudet är inte begränsade till enbart ekonomiska. En sådan anmälan/prövning i domstol innebär ett stigma och negativt inflytande över verksamhetens renommé. Det kan inte anses

acceptabelt att verksamhetsansvarig med vilja till men utan möjlighet att följa lagen ska bli föremål för anmälan/rättslig prövning. Vi anser därför att en utvidgning av kretsen med rätt att föra talan om diskriminering bör göras så att även verksamhetsansvariga som hindras att tillgängliggöra sin verksamhet kan anmäla enligt 5 kap. 2a§.

Avsnitt 5: Tillgänglighetsbestämmelsen ska gälla inom hela diskrimineringslagens tillämpningsområde

Vi, representanter för den svenska Independent Livingrörelsen, stödjer förslaget att diskrimineringsförbud på grund av bristande tillgänglighet ska omfatta alla områden som täcks av diskrimineringslagen. Vi förordar också att regeringen skyndsamt återkommer med förslag gällande områden som inte täcks i lagstiftningen, allmänna platser, ideella organisationer etcetera.

Likhet inför lagen är en grundsten för ett likvärdigt medborgarskap. Vi anser att det är logiskt att förbud mot diskriminering på grund av bristande tillgänglighet gäller för alla de områden som täcks i diskrimineringslagen. Bristande tillgänglighet skapar särskiljande och missgynnande för personer med funktionsnedsättningar inom alla samhällsområden. Samhällsområden som genom sin utformning privilegierar personer utan funktionsnedsättningar. Är alla medborgare lika värda ska de naturligtvis också vara lika skyddsvärda vad gäller diskrimineringskydd.

Lagstiftning är emellertid endast ett verktyg för det lika värde alla medborgare i en demokrati förutsätts inneha. Diskrimineringslagen, även efter införandet av de nu föreslagna tilläggen och ändringarna, kommer inte att täcka flera viktiga områden. Exempel på sådana områden är ideella/politiska organisationer, allmänna platser och områden för andra anläggningar än byggnader. Vardagen består inte av aktiviteter isolerade till ett antal specificerade områden. Den borde utgöra en helhet. För att skapa ett medborgarskap på lika villkor förordar vi att regeringen snarast återkommer med förslag hur detta ska åstadkommas. I avsnitt 10 förordar vi tillsättandet av en Kommission; detta torde vara ett av många uppdrag som kan beredas i en sådan.

Avsnitt 6: Ogiltighet och ersättning

Vi, representanter för den svenska Independent Livingrörelsen, kräver verkningfulla sanktioner i form av en diskrimineringsersättning som täcker såväl den ideella skadan samt ge lämplig preventiv effekt utifrån ett allmänintresse att lagen ska följas.

Diskrimineringsersättningens storlek måste enligt vår mening vara sådan att det inte ”lönar sig” att betala sig fri. Laglydnad måste anses vara ett väsentligt allmänintresse generellt. Vi menar att det kanske är extra viktigt i fallet med diskrimineringslagstiftningen eftersom denna syftar till att komplettera och stärka annan lagstiftning, regleringar och policyer. En lämplig nivå kommer då att åtminstone hamna på samma summa som den åtgärd som skulle ha åstadkommit tillgänglighet, naturligtvis utifrån skälighetsbedömningen. Utöver denna summa kommer sedan det ideella skadeståndet.

Avsnitt 10: Dialog om en politik för universell utformning

Vi, representanter för den svenska Independent Livingrörelsen, anser att en statlig kommission ska tillsättas för att uppfylla de åtaganden den svenska regeringen accepterat i och med undertecknandet och ratificeringen av FN-konventionen. Kommissionens uppgift ska vara att se över de system/regleringar med syfte att skapa jämlikhet för personer med funktionsnedsättningar vi har, identifiera problem, föreslå förändringar och initiera åtgärder. Vi anser att representationen måste vara bred, med såväl politiker i ledande ställning som sakkunniga representanter från olika samhällsområden. Kommissionen bör ha mandat och/eller budgetmedel att beställa eller tillsätta undersökningar, samla in statistik med mera. Mandatperioden kan lämpligen löpa över den senaste handlingsplanens med överlapp för utvärdering av denna.

Svensk bygglagstiftning har innehållit vissa krav på tillgänglighet sedan mitten av 1960-talet. Kraven har stärkts, blivit mer omfattande under den gångna perioden. Även tillgänglighet inom andra områden har lyfts fram och icke oansenliga budgetmedel har avsatts för att åstadkomma tillgänglighet. Som klart redogörs i den nu liggande utredningen, fungerar inte reglering, tillsyn och ekonomiska incitament så rationellt och effektivt som de kunde göra.

Vi menar att ett grundläggande syfte med ett diskrimineringsförbud på grund av bristande tillgänglighet är att stötta upp de krav som finns i det generella systemet. Enligt Independent Livings grundprinciper har individen inte endast rättigheter utan också skyldigheter. Vi har alla ett ansvar att agera för att förverkliga självbestämmande och jämlikhet; inte bara reagera då vi upplever brister. Utifrån vårt perspektiv är därför det frivilliga efterföljandet en väsentlig konsekvens av ett diskrimineringsförbud. Det är onekligen så att hade de generella systemen fungerat bättre så vore vårt samhälle mer tillgängligt. Utredningen påpekar också att de eventuella kostnader som ett förbud mot diskriminering på grund av bristande anpassningar kommer att medföra, till stora delar handlar om kostnader för anpassningar som borde skett på grund av krav inom det generella systemet. En uppgift för kommissionen borde vara att trimma existerande reglering av tillgänglighet så att det generella systemet fungerar tillfredsställande (inklusive sanktioner).

Avgörande för frivillig efterföljd är att det finns klara och tydliga standarder/normer för vad som anses tillgängligt. Möjlighet att ta ansvar för en verksamhets tillgängliggörande är helt beroende av att det finns lättillgängliga och –förståeliga funktions- och måttkrav. Det pågår också ett intensivt arbete inom EU och även Internationellt med att ta fram standarder inom olika områden. Sverige har historiskt legat långt framme vad gäller att testa ut och ta fram väl fungerande funktionskrav samt produkter utifrån dessa. Även översyn och förstärkning av detta område borde ingå i kommissionens uppgifter.

Vi anser (som diskuterats tidigare) att sanktioner kopplade till ett diskrimineringsförbud mot bristande anpassningar måste vara kännbara. Av tidigare angivna skäl avvisar vi också bidrag för att åtgärda bristande anpassning i fall som är föremål för anmälan, rättslig prövning eller har fällt i domstol. Det går dock inte att komma ifrån att vi lever i ett samhälle som till stora delar är uppbyggt under tidsperioder då krav på

tillgänglighet inte existerade eller låg på en annan nivå. Vi menar därför att statliga bidrag av olika slag kan behövas för att ge incitament till en frivillig efterföljd.

Slutligen menar vi att det finns flera åtgärder som skulle kunna regleras i diskrimineringslagstiftningen men som av olika anledningar inte finns med i utredningens förslag. Det gäller framför allt sådant som hamnar utanför utredningens uppdragsbeskrivning: aktiva åtgärder, utökning av verksamhet som täcks av diskrimineringslagstiftningen med mera. En uppföljning av hur ett diskrimineringsförbud mot bristande anpassning fungerar i praktiken, om/hur aktiva åtgärder krävs med mera torde vara en central uppgift för en kommission. Därutöver bör man också samla in statistik samt annan information, genomföra analyser och bereda underlag för reformer och policybeslut.

När det gäller sammansättningen anser vi att kommissionen bör ligga i nära anslutning till diskriminerings- och jämlikhetsfrågorna samt att ordförandeskapet ska innehåvas av en politiker med en central position vad gäller dessa. Representanterna bör utses på personliga meriter ur ett brett perspektiv. Vi anser att den metod att utse representanter via HSO som varit gängse under senare år inte är acceptabel. Alla organisationer är inte medlemmar i Samarbetsorganet, och önskar inte heller så vara. Förutom representanter från funktionshinderrörelsen anser vi också att det är viktigt att representanter från olika branschorganisationer deltar.

I övrigt anser vi att kommissionens arbete bör ske med en hög grad av öppenhet där öppna möten/hearings riktade mot olika samhällsområden kan vara ett sätt att arbeta; likaså en villighet att ta emot information och förslag från såväl marknaden som det civila samhället.

Med vänlig hälsning,

Emma Johansson, ordförande Stil, Stiftarna av Independent Living i Sverige

Adolf Ratzka, verksamhetsledare Independent Living Institute

Hans Filipsson, språkrör Marschen för tillgänglighet